

Trouw 28-10-1995

TWIJFEL

KOERT VAN DER VELDE

“Is het niet ironisch dat in een beschaving die de twijfel zo vereert, bijna niemand de moed heeft de aanspraken van de twijfel zelf aan de kaak te stellen? Laat de honden der twijfel los op de twijfel zelf, om zo het cynisme te ontmaskeren en te ontdekken uit welke angst, wanhoop, uitzichtloosheid hij voorkomt.” Sogyal Rinpoche, schrijver van Het Tibetaanse boek van leven en sterven, bezocht Nederland in vogelvlucht. “Zodra Rinpoche binnenkomt gaat iedereen staan, als teken van eerbied”, roept de organisator door de Amsterdamse Keizersgrachtkerk.

“Sogyal Rinpoche is een Tibetaanse, gereïncarneerde boeddhistische meester. Hij staat in een ononderbroken keten van onderricht van twee-en-een-half-duizend jaar. In zijn vorige levens heeft hij zijn totale potentie gerealiseerd. En vanmiddag heeft de koningin zelfs een afspraak afgezegd om hem onder vier ogen te kunnen spreken.”

Grootmoedig gebaart Rinpoche het publiek weer te gaan zitten, en wanneer hij zich in zijn tv-stoel heeft geïnstalleerd, nodigt hij zijn gehoor uit hem die ene vraag te stellen, waarop het het liefst antwoord krijgt. De kerk zit bomvol dus niet iedereen kan iets vragen. De drie eersten zullen daarom vertolken wat de hele zaal bezighoudt, aldus Rinpoche. Een man roept: “Rinpoche, onderricht ons in de grote perfecties!” Een vrouw: “Verlichte meester, geef het antwoord op ieders meest innerlijke vragen, dat is waarvoor wij hier zijn gekomen!” Een andere vrouw heeft een advies: “U moet vooral uzelf zijn, meester. Want dat is toch de essentie van uw spiritualiteit?” Rinpoche lacht minzaam. Hoe kan een totaal gerealiseerde meester anders dan zichzelf zijn, of, boeddhistischer uitgedrukt, anders dan niet-zelf zijn.

Voordat hij op de vragen ingaat moet hij nog één ding over vanmiddag kwijt: ja echt, hij heeft met de koningin gesproken, en hij heeft een publiek van veelbelovende studenten en een aantal opinion-leaders toegesproken. Rinpoche hield hun voor dat het roer van de economie radicaal om moet: “We zijn het doel van alle inspanningen vergeten: een beter leven, geluk. Wat is er verkeerd gegaan? Wie te slim is, mist de essentie. Jullie zijn te slim. We gebruiken ons intellect niet op de juiste manier. U begrijpt wat ik bedoel?”

“We beschikken tegenwoordig over allerlei religieuze technologieën, die ons kunnen inspireren tot een revolutie. We moeten beginnen bij onze motivatie. De krachtigste bron van motivatie om het leven te veranderen is de dood.” Daarom moet de dood volgens Rinpoche een veel belangrijker plaats in ons leven krijgen.

Die avond ligt Rinpoche onderuitgezakt in zijn tv-stoel, zijn voeten rusten op een krukje. Tevreden kijkt hij door de kerk: Leiden was fantastisch.

Rinpoche gaat verder in op het thema van vanmiddag: de fnuikende westerse rationaliteit. “Onze maatschappij propageert slimheid in plaats van wijsheid. Ze doet dat zo geraffineerd, dat we twijfel zelf voor de waarheid zijn gaan aanzien. En de twijfel, die niets anders is dan ego's wanhopig pogen zich tegen wijsheid te verzetten, wordt verheerlijkt als de vrucht van ware kennis. Deze vorm van kwaadaardige twijfel is de armzalige dictator van samsara, (de eeuwige kringloop van het bestaan, KvdV). In de westerse samenleving wordt twijfel verheerlijkt, en er wordt in feite een religie of theologie van gemaakt, waarin we om maar intelligent te lijken, alles in twijfel moeten trekken.”

Twijfel is volgens Rinpoche de grootste en meest fundamentele bedreiging van de menselijke soort. Omdat we niet meer kunnen geloven in een leven na de dood, denken we niet verder dan onze neus lang is, en hebben we onbezorgd de vernietiging van de planeet ter hand genomen. “Ik denk wel eens dat twijfel een nog grotere hindernis voor de menselijke evolutie is dan verlangen en gehechtheid.” Volgens Boeddha waren dit de fundamenteelste oorzaken van het lijden.

Rinpoche leeft al twintig jaar in het Westen. Hij probeert er een brug te zijn met het Oosten. Ook wijst op de zwakke plekken van het Westerse denken: “Is het niet ironisch dat in een beschaving die de twijfel zo vereert, bijna niemand de moed heeft de aanspraken van de twijfel zelf aan de kaak te stellen? Laat de honden der twijfel los op de twijfel zelf, om zo het cynisme te ontmaskeren en te ontdekken uit welke angst, wanhoop, uitzichtloosheid en afmattende conditionering hij voorkomt.”

Een andere prikkelende stelling: “Het moderne idee dat we op levensbeschouwelijk gebied alle opties voortdurend moeten openhouden en ons nooit ergens aan mogen binden, is een van de grootste en gevaarlijkste misvattingen van de westerse beschaving, en een van ego's effectiefste manieren om onze spirituele zoektocht te saboteren.”

We hebben geleerd dat onze zintuigen ons kunnen bedriegen, dat religieuze ervaringen (zoals een bijna-dood-ervaring of de ervaring van een vorig leven)) evengoed zinsbegoocheling kunnen zijn. Theologie die dit probeert te verdisconteren zou je theologie van de twijfel kunnen noemen. Kunt u als 'gerealiseerde meester' hier werkelijk niet meer in zien dan 'geraffineerde kwaadaardigheid'?

“Boeddha moedigt ons aan om niets alleen op zijn gezag aan te nemen. Met onze kritische geest moeten we alles ondervragen. Maar niet op een sceptische manier, niet als een doel op zichzelf. We moeten leren geleidelijk dit cultureel bepaalde, hartstochtelijke verstrikt-zijn in de twijfel te veranderen in een vrije, mededogende, luchtige twijfel. Twijfels gaan niet vanzelf weg, maar als we geduldig zijn kan er ruimte in ons ontstaan waarin twijfels voorzichtig objectief onderzocht, ontrafeld, opgelost en genezen kunnen worden.”

In het Tibetaans boeddhisme speelt de dood een belangrijke rol. Het Tibetaans Dodenboek is ook in het Westen bekend, maar vanwege het nogal esoterische karakter voor de leek moeilijk toegankelijk. Vorig jaar verscheen Het Tibetaanse boek van leven en sterven van Rinpoche in het Nederlands. Hierin probeert hij de essentie van de leer van het oude Tibetaanse Dodenboek te vertalen in voor westerlingen begrijpelijke taal. Hij beschrijft ook de reis die de doden moeten maken voordat ze weer incarneren.

“Gedurende de eerste weken hebben we de indruk te zijn zoals we dat in ons vorige leven waren. We beseffen niet dat we dood zijn. We keren terug naar huis om met ons gezin of onze vrienden samen te zijn. We proberen met ze te praten, hen aan te raken. Maar ze reageren in het geheel niet. Hoe hard we ook proberen, ze merken ons niet op.” Over een latere fase: “We worden overvallen door ijskoude regenbuien, hagelstormen van etter en bloed, achtervolgd door de dreigende kreten van wezens zonder lichaam, en opgejaagd door vleesetende demonen en roofdieren.” En daarna: “Voortgedreven door de wind van karma zul je op een plek terecht komen waar je toekomstige ouders de liefde bedrijven. Als je hen ziet, zul je emotioneel betrokken raken en door vorige karmische banden zul je verlangen voelen naar de moeder en afkeer jegens de vader. Dit zal leiden tot je geboorte als jongen, het omgekeerde tot je geboorte als meisje.”

Heeft u, meester Rinpoche, dit alles zelf ervaren?

“Die kennis komt uit het Dodenboek. Ik heb weliswaar zelf nooit van die dramatische bijna-dood-ervaringen gehad, of herinneringen aan het leven voor de dood. Ik heb er echter nooit fundamenteel aan getwijfeld. Het is net als met de nucleaire fysica. Daar weet ik bijna niets van. Maar als een

deskundige me er iets over vertelt, snap ik er misschien wel een klein beetje van. Het leven na de dood en de nucleaire fysica zijn niet van totaal verschillende aard. Beide zijn voor ons een mysterie. Maar daarom niet minder waar.”

“Ik begreep eerst niet veel van de verhalen in het Dodenboek omdat ik geen ervaringen had die ik ermee kon verbinden. Maar in de loop der jaren ontwikkelde zich een bewustzijn waardoor ik de waarheid ervan ging bevroeden. Ik kreeg oog voor aanwijzingen dat de in het Dodenboek beschreven ervaringen van de meesters juist zijn. De aanwijzingen leidde ik af uit de diepere natuur van de geest, die ik door meditatie steeds beter leerde kennen. Er zit een logica in de geest: een draad die een bepaalde kant uit loopt. Hoe meer ik mediteer, hoe verder ik groei. Ik ontdek nog steeds dingen. Ook ik moet nog veel leren.”

Bent u dan geen 'gereïncarneerde, totaal gerealiseerde meester', zoals de Nederlandse afdeling van de door u opgerichte organisatie u introduceerde?

“Ik ben geboren in Tibet en was zes maanden oud toen ik het klooster in ging van mijn meester Jamyang Kyentse. In Tibet hebben we de traditie dat de reïncarnaties van grote overleden meesters worden opgespoord. Ik werd als incarnatie aangewezen en heb een bijzondere opvoeding gehad. Ik werd opgeleid tot leraar. Mijn meester heeft me geleerd dat ik de incarnatie ben van Tertön Sogyal, een befaamd mysticus die een van mijn meesters eigen leraren en een leermeester van de dertiende Dalai Lama was geweest.”

“Ik ben niet verlicht of gerealiseerd. Op zijn hoogst ben ik een incarnatie - liever zeg ik 'een emanatie': misschien ben ik het instrument van een overleden meester die door mij zijn zegeningen naar de wereld zendt. Ik zeg misschien, want zeker weten doe ik dit niet. In de Tibetaanse traditie zijn we niet gewend om de absolute waarheid over dit soort zaken te claimen.”

U benadrukt in uw leer het belang van de meester. Zonder meester zou het onmogelijk zijn de verlichting te bereiken. Sterker nog, u stelt dat een gerealiseerde meester het bewustzijn van een stervende misdadiger naar het paradijselijke boeddharijk kan overbrengen. De leerling voelt zich, schrijft u, sterk tot zijn leraar aangetrokken. Het lijkt bijna iets erotisch te hebben. Is het niet begrijpelijk dat veel westerlingen het verschijnsel van spirituele meesters wantrouwen?

“Soms zijn we bang om onszelf tegen te komen. De leraar is als een spiegel. Je kijkt ernaar en je ziet jezelf. De meester is een uiterlijke manifestatie van je innerlijke leraar. Ik heb altijd dankbaar in de spiegel gekeken, maar volgen deed ik de spiegel niet. Het gaat om de herkenning, niet om de spiegel. Dit is de grootste gift die de leraar zijn leerling kan schenken: zelfkennis.”

“Mijn meester introduceerde me stap voor stap in de ware betekenis van de leer. Het gaat niet om de meester maar om zijn boodschap. Niet om het woord, maar om de betekenis. Niet om de cultureel geconditioneerde, maar om de absolute betekenis. Wie de absolute leer kent weet: er zit enorm veel liefde in verstoep.”

In Nederland is het idee van karma zo besmet geraakt, dat de aanhangers ervan zelfs lid van de 'orenmaffia' worden genoemd. Dat mensen hun ernstige ziektes aan zichzelf te danken hebben, wordt door velen onverteerbaar gevonden. Wat vindt u?

“Het idee dat lijden zinloos zou zijn is absurd. Alles is karma, want alles heeft een oorzaak en een gevolg. Toeval bestaat dus niet. Ik geloof dat karma een natuurwet is, een wet van natuurlijke rechtvaardigheid. Het is echter een zeer complexe zaak: er spelen altijd zoveel factoren mee, dat het nooit is uit te maken wat de bepalende karmische oorzaak van een ziekte of een ongeluk is. Je hebt ook vele vormen van karma: individueel karma, nationaal karma, primair karma, situationeel karma.

Primair karma kan niet voorkomen worden, situationeel karma wel. Situationeel karma is karma dat alleen onder bepaalde omstandigheden tot uitwerking komt. Als iemand op jonge leeftijd ernstig ziek wordt of een ongeluk krijgt, spreken Tibetanen van situationeel karma. Lijden is nooit zinloos. Het is de bezem die ons negatief karma wegveegt. Voorspoed is de vrucht van goed karma, maar ze vervliegt als we er geen gebruik van maken: als we het niet inzetten om andere mensen te helpen. Dit is de oosterse val in het karma-idee: dat we anderen niet zouden hoeven helpen omdat hun ongeluk hun karma is.”

Twijfelt u wel eens aan het bestaan van een leven na de dood, reïncarnatie of karma?

“Jawel, soms voel ik twijfel. Dan ben ik niet geïnspireerd. Maar terwijl ik twijfel, weet ik ook dat in de twijfel de waarheid niet ligt. Wanneer ik van inzicht ben verstoken, wekken mijn eigen limitaties de indruk dat erbuiten niets is. Twijfel bedriegt.”

Trouw 5-12-2016

Door de meesters van de zwijgzaamheid wordt misbruik niet gemeld

KOERT VAN DER VELDE

De Buddharama-tempel in Waalwijk waar de Thaise hoofdmonnik Mettavihari zich openlijk vergreep aan jongemannen. © Merlin Daleman **Seksueel misbruik**

Anderhalf jaar geleden kwamen de eerste verhalen over seksueel misbruik onder Nederlandse boeddhisten naar buiten. Sindsdien zijn er tientallen verhalen bijgekomen. Wat is er aan de hand?

U krijgt 5 artikelen van Trouw cadeau. Dit is nummer 2 .

Onbeperkt onze artikelen lezen? [Digitaal Basis € 2.50 per week.](#)

Op 16 november stond een groep vrouwen te protesteren tegen de komst naar Nederland van Sogyal Rinpoche, schrijver van de bestseller 'Tibetaans boek voor leven en sterven'. De boeddhist wordt beschuldigd van misbruik. In Frankrijk loopt strafrechtelijk onderzoek tegen hem, op YouTube vertellen verschillende vrouwen door hem misbruikt te zijn. Hij zou hen hebben behandeld als bedienden, en daar hoorden ook seksuele diensten bij.

Met een Amerikaans slachtoffer is een schikking getroffen, waarmee een proces is afgewend. Enkele vrouwen hebben de dalai lama gevraagd Sogyal Rinpoche tot de orde te roepen, maar die blijft hem openlijk steunen. Ook Sogyals Nederlandse Rigpa-organisatie laat hem niet vallen.

Het geval staat niet op zich, zo bleek ruim een jaar geleden, op 23 juni 2015, toen Hans Voerknecht op Radio 5 vertelde welke vrijheden de Thaise monnik Mettavihari zich in Nederland permitteerde. Tijdens groepsmeditaties vergreep die zich openlijk aan jongemannen: "Er was een ligmeditatie in een ruimte met een man of twintig. Op een gegeven moment knoopte hij mijn broek open en trok me af. Waar anderen bij waren."

Sinds vorig jaar zijn er tientallen verhalen van slachtoffers bijgekomen. Onderzoeksjournalist Rob Hogendoorn, gespecialiseerd in Nederlands boeddhisme, is al een tijdlang bezig het misbruik zoveel mogelijk te documenteren met getuigenverklaringen. Inmiddels heeft hij informatie van vijftig (al dan niet vermeende) misbruikslachtoffers verzameld. Er zou sprake zijn van zestien plegers, allemaal geestelijk leiders van boeddhistische gemeenschappen, van wie er ten minste vijf jarenlang hun gang konden gaan.

Zoals gewoonlijk bij seksueel misbruikzaken is de aangiftebereidheid laag; justitie heeft nog niet tot vervolging kunnen overgaan. Toch blijft het lastig te begrijpen dat juist deze slachtoffers, vaak hoogopgeleide babyboomers, zo laat en aarzelend reageerden.

Dat deze praktijken in alle openheid konden plaatsvinden zonder dat de daders iets hoefden te vrezen, toont in elk geval dat het misbruik verweven is met de boeddhistische gemeenschap, denkt Hogendoorn. Mettavihari heeft een belangrijk deel van de tegenwoordige meditatieleraren in de vipassana-richting uitgekozen en opgeleid. De meesten moeten volgens Hogendoorn van het misbruik geweten hebben. Dankzij hun zwijgzaamheid zou Mettavihari decennialang zijn gang hebben kunnen gaan.

Het misbruik van de in 2007 overleden Mettavihari kwam pas vorig jaar naar buiten. Tot nu toe zijn er bij waarnemers zoals Hogendoorn 25 slachtoffers van deze monnik bekend. De jongste was twaalf jaar - een jongetje die hij van de straat de tempel binnen had gelokt - aldus het inmiddels volwassen slachtoffer dat zich vorig jaar bij de NOS meldde. Er is in Waalwijk rond 1980 voor zover bekend slechts eenmaal een melding bij de politie gedaan, maar dat leidde tot niets. Nu Mettavihari overleden is, is juridische vereffening uitgesloten.

Rest de vraag hoe volgelingen jarenlang loyaal konden blijven aan hun misbruik plegende leraar. Eén van hen, meditatieleraar Frits Koster schrijft daarover op zijn website: "We keken enorm op tegen deze bijzonder charismatische leraar. Dat hij blijk gaf van telepathische vermogens riep nog meer ontzag, vertrouwen en bewondering op. Door dit alles was het moeilijk 'nee' zeggen als hij seksuele toenadering zocht. Daarnaast kon hij op subtiele manieren kritische leerlingen belachelijk maken." Koster is zelf ook slachtoffer geweest.

Tekst loopt door onder afbeelding.

© Merlin Daleman

Tantrische rituelen

Zelf beweerde Mettavihari soms dat seks met leerlingen onderdeel uitmaakte van zogenaamde tantrische rituelen, vertelt Koster. "Dit alles om leerlingen tot inzicht te brengen en hen te confronteren met de beperkt oordelende geest. Een leerling laat pas diepgang zien als hij dergelijk gedrag normaal is gaan vinden en vertederd over de vrijheid van zijn leraar kan praten."

Mettavihari werd vereerd, en die verering maakte dat volgelingen ook aanwijzingen voor banden van de meester met criminelen negeerden. Onderzoek van voorzitter Toine van Beek van de tempel in Waalwijk laat zien dat Mettavihari omging met Marokkaanse criminelen. Hij zou hebben gegokt met het geld van de gemeenschap, en volgens het kadaster was hij in Amsterdam-Noord eigenaar van een 'massagesalon', een bordeel.

Koster: "We zijn gaan geloven dat leraren hele diepe en wijze boodschappen hebben. Zij lijken alles overstegen te zijn en kunnen zich lam drinken, rare financiële capriolen uithalen, dure auto's kopen." Koster is een van de veertien leraren die door Mettavihari zijn gewijd. In een door de monnik verzonden ritueel verbond hij de veertien getrouwen met zijn persoon, en daarmee met de Boeddha.

En met het misbruik, vermoedt Hogendoorn. "Mettavihari heeft hen op een voetstuk gezet, en zij Mettavihari." De groep is inmiddels vanwege controversen over de aanpak van de misbruikkwestie verdeeld geraakt. Ank Schravendeel, meditatietrainer, dacht een half jaar na over de vraag wat de gevolgen voor haarzelf moeten zijn. Ze legde uiteindelijk aan haar gemeenschap verantwoording af. Een opname daarvan is online terug te vinden: "Het feit dat wij ooit door Mettavihari zijn aangewezen heeft geen grond meer, daar kunnen we niets meer aan ontlenen, we zijn onze licentie kwijt." Haar leraarstoel gaf zij niet op.

In een communiqué van de door Mettavihari benoemde leraren staat dat 'Mettavihari briljant kon lesgeven en begeleiden'. De groep distantieert zich van Mettavihari's opvatting dat wie op hoog

niveau mediteert zich niet meer gebonden hoeft te weten aan 'lekenregels'. Sommige leraren, zoals Jotika Hermsen van meditatiegroep Sangha Metta, blijven Mettavihari 'Eerwaarde' noemen. Tijdens meditatie buigen ze voor zijn foto.

Leerling Els Ott, die Sangha Metta vroeg een foto van Mettavihari bij retraites weg te halen, kreeg als antwoord dat besloten was dit niet te doen. "Mettavihari had volgens hen ook veel goeds gedaan, dus wilden ze hem 'niet uit de geschiedenis wegschrijven'."

Het misbruik is niet alleen verweven met de vipassana-richting in Nederland. Ook aan andere boeddhistische richtingen, zoals het (westers-)Tibetaans boeddhisme, kleven misbruikaffaires, aldus Hogendoorn. Zo hebben de Shambhala-centra een verleden van seksschandalen. Over oprichter Chögyam Trungpa gaan verhalen van alcoholisme en seksuele uitpattingen. Zijn opvolger Ösel Tendzin wist dat hij hiv-besmet was, maar had toch seks met mannelijke volgelingen, zonder hen dat te vertellen. Dat erkent de organisatie op haar website. Tendzin stierf in 1990 aan aids.

Uit de geschiedenis van de Shambhala-centra lijkt Chögyam Tendzin inmiddels weggeschreven, maar naast het altaar van de vestiging in Leiden hangt nog wel zijn portret.

Tekst loopt door onder afbeelding.

© Merlin Daleman

Volgens Henk Blezer, boeddholoog aan de Vrije Universiteit, bestaat er 'een patroon van blinde vlekken' in boeddhistisch Nederland, al denkt Blezer niet dat misbruik in het boeddhisme meer voorkomt dan elders in de samenleving. Maar hij ziet in het Nederlands boeddhisme wel factoren

die seksueel misbruik en ander bandeloos gedrag in de hand werken.

Dat het misbruik zo lang kon duren terwijl iedereen zijn mond hield, komt volgens Blezer mede doordat de leraren 'collectief geprojecteerde maskers' dragen. "De smetteloze, schaduwloze meester is een ideaaltype dat velen dierbaar is. Ze zijn van zo'n groot belang dat mensen decennialang kunnen leven met de tegenstrijdige praktijk voordat ze uiteindelijk de bom laten barsten."

Blezer denkt ook dat mediteren misbruik in de hand kan werken. "Meditatie is in traditioneel boeddhisme iets wat maar weinigen doen, ook omdat het de geestelijke gezondheid zou kunnen schaden. Op onze moderne manier gezegd: omdat het mensen labiel en depressief zou kunnen maken. Het traditioneel boeddhistische principe dat je het zelf moet zien los te laten, kan in sommige gevallen zelfs leiden tot zelfdoding. Maar terwijl zenboeddhisten in Japan bijna niet doen aan wat wij meditatie noemen, doen we in Nederland alsof zen gelijk staat aan mediteren."

Tekst loopt door onder afbeelding.

© Merlin Daleman

Persoonsverheerlijking

"Door meditatie uit het lood geslagen kunnen zowel leerling als leraar een risicofactor worden. Het

maakt naar zichzelf zoekende leerlingen kwetsbaar, terwijl leraren in hun streven naar bevrijding grenzen uit het oog dreigen te verliezen. Ze gaan zichzelf zien als de maat der dingen en nodigen hun leerlingen uit tot persoonsverheerlijking."

In Azië was meditatie dan ook hoogstens onderdeel van een breed pakket aan rituelen en studie, legt Blezer uit. "En als het gedrag van een hooggeplaatste als misbruik werd gezien, was er een systeem van strakke sociale controle en sancties. In het geïndividualiseerde Westen gaat iedereen zijn gang, dus ook de meditatieleraar."

Tussen het oosterse ideaal van zelfloosheid en het westerse van zelfverwerkelijking zit volgens Blezer een spanning die nog niet goed doordacht is. Oosterse traditionele boeddhisten zoeken idealiter ontsnapping aan het leven door de bevrijding van alle banden met het wereldse bestaan, door 'de illusie van een zelf' op te geven. Terwijl het in het westerse boeddhisme juist draait om het omarmen van het leven door zelfverwerkelijking. Dat kan de docenten een verkeerd idee geven van vrijheid.

Dat Nederlandse boeddhisten nog niet goed hebben uitgedacht hoe ze met zulke spanningen omgaan, verbaast Blezer overigens niet: "In China duurde het ook eeuwen voordat het boeddhisme geworteld was. En dat was niet zozeer dankzij de elite van hoogopgeleide boeddhisten met hun theoretische discussies, maar vooral dankzij de populaire cultuur die het boeddhisme op haar eigen manier uitvond. Het zou zomaar kunnen dat bij ons het boeddhisme vorm gaat krijgen vanuit onverwachte plekken zoals tuincentra, en niet vanuit boeddhistische meditatiecentra."

Veel Nederlandse boeddhistische organisaties hebben inmiddels ethische codes op hun websites gezet. Het Meldpunt Kinderporno heeft zelfs een onafhankelijk meldpunt boeddhisme ingesteld en de Boeddhistische Unie Nederland, de Bun, heeft daar duizend euro aan bijgedragen. Bun-voorzitter en Rigpa-lid Michael Ritman denkt dat de gedane inspanningen genoeg zijn. Hij spreekt van incidenten. "Er spelen nu geen zaken meer." De demonstratie tegen de komst van Sogyal Rinpoche laat in elk geval zien dat de slachtoffers van misbruik hun stem durven laten horen.